

detta innebär köpslagning med referenser till akademisk filosofi så är det kanske inte ett orimligt pris att betala. För den som är intresserad av dödens filosofi, och som hellre läser ett verk som går i dialog med Knausgård och C. S. Lewis än med Bernard Williams och John Martin Fischer, har Hågglund skrivit en läsvärd bok.

Nils Franzén

Litteratur

- Collins, Steven. 2010. *Nirvana: Concept, Imagery, Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fischer, John M. 2012. "Immortality". I Ben Bradley, Fred Feldman och Jens Johansson (red.), *The Oxford Handbook of Philosophy of Death*. Oxford: Oxford University Press.
- Scheffler, Samuel. 2013. *Death and the Afterlife*. New York: Oxford University Press USA.
- Williams, Bernard. 1973. "The Makropulos case: Reflections on the tedium of immortality". I *Problems of the Self: Philosophical Papers 1956–1972*, s. 82–100. Cambridge University Press.

Filosoferna: Vetenskaplig revolution och upplysning 1650–1776

Svante Nordin

Fri tanke, 2022. 484 s. ISBN 978-91-89139-09-1

Hur skriver man filosofins historia? Det finns inte ett svar på den frågan utan det kan göras på många olika sätt. På svenska har det under en längre tid funnits flertalet filosofihistoriska översikter av skilda slag. Vi har till och med haft offentliga debatter om olika sätt att skriva filosofins historia. I slutet på del 1 av den andra upplagan av sin *Filosofins historia* (1968, Stockholm: Bonniers) i tre delar inkluderar Anders Wedberg en efterskrift. Den utgör hans föredrag i en debatt som Filosofiska föreningen i Stockholm ordnade 1961 mellan honom själv, Sten Lindroth, professor i idéhistoria i Uppsala, och Ingemar Düring, professor i grekiska i Göteborg.

I sitt anförande skiljer Wedberg två typer av filosofihistoriker från varandra som han benämner "filosofen" och "historikern". "Filosofen" är, enligt Wedberg, främst intresserad av de filosofiska problemen. Hens syfte är inte filosofins historia primärt utan hen söker sig till den för att stimulera sin egen "filosofiska fantasi" och hen läser filosoferna i historien på samma sätt som hen "läser sina samtida filosofiska kollegor", skriver han. "Historikern" har främst ett intresse för det som ligger i det förflutna. Hen vill följa tankarna genom historien och vill inte "pene-

trera de enskilda tankestrukturerna” eller vara domare över dessa, som ”filosofen” ibland vill. Wedberg medger att hans beskrivning av dessa är vad han kallar ”romanfigurer” och att existerande filosofihistoriker liknar den ena eller den andra mer eller mindre.

Jag växte som filosof upp med Wedbergs syn på filosofins historia och höll länge med om att ”filosofens” synsätt var viktigt för filosofin, men nu när jag läser den här efterskriften tycks den mig naiv och det är tveksamt om vi kan kalla det ett filosofihistoriskt perspektiv över huvud taget. Wedberg skriver bland annat att man inte kan skriva ”givande” om Aristoteles logik om man inte är bevandrad i modern logik eller att man måste kunna den galileiska-newtonska mekaniken om man skall behandla Aristoteles naturfilosofi. Det ställer allt för höga krav på filosofihistorikern och är rent felaktigt skulle jag säga, men det visar också på hans generella inställning till historien där vi dagens filosofer sitter inne med ”sanningen” och fäller avgöranden om de historiska tankegångarnas riktighet eller åtminstone om hur nära ”sanningen” de kom.

Något nyanserad blir hans bild av historien mot slutet av föredraget då han skriver att filosofihistoriens mål är ”att formulera ur en eller annan synpunkt intressanta sanningar om filosofins förflutna.” Begreppet ”sanning” är det viktiga här och han skiljer mellan å ena sidan ”historiska sanningar” av slaget ”Locke gav ut *Essays* år 1689” från vad han å den andra sidan kallar ”sanningar om det förflutna”. Hans eget exempel är ”Euklides parallellaxiom är logiskt oavhängigt av hans övriga grundantaganden”. Att hans exempel är matematiska eller logiska säger en del om begränsningen av hans synsätt.

Frågan han ställer sig är om ”sanningar om det förflutna” också kan vara ”historiska sanningar”. En historiker ställer inte självklart frågor av det slaget som kan ha svar i stil med det han kallar ”sanningar om det förflutna”. En sådan fråga skulle kunna vara: ”Är Descartes bevis för Guds existens i tredje meditationen cirkulärt?” Om vi formulerar om det till ett påstående: ”Descartes bevis för Guds existens i tredje meditationen är cirkulärt”, blir den något som skulle kunna vara en ”sanning om det förflutna” i Wedbergs stil. Men är den det? Det är inte så klart och det har argumenterats fram och tillbaka om detta både i Descartes samtid och av filosofihistoriker.

Själv anser jag att det är självklart att ställa den typen av frågor om en historiskt given text och att de kan leda till ”sanningar om det förflutna”. I stort sett alla filosofihistoriker gör det i mer eller mindre utsträckning, och kanske är det då ingen viktig skillnad mellan ”historiska sanningar”

och "sanningar om det förflutna". Mitt problem med Wedbergs syn på filosofihistorikerns mål är istället hans betoning på begreppet "sanning". Det är inte uppenbart att utsagor om filosofins historia är avgörbara på det sätt att någon klar sanning kan bestämmas. I vissa fall är de naturligtvis det, som när vi efterfrågar året då Locke gav ut första utgåvan av *Essays* eller när Descartes dog, men i fallet med Descartes bevis som nämndes ovan har vi argument på båda sidor och mer eller mindre trovärdiga utsagor utan att svaret avgörs åt det ena eller andra hållet. Det är kanske lättare att avgöra frågor i matematikens eller logikens historia men inte när vi rör oss bort från dessa områden. Kanske är Wedbergs slutsats att vi då likt skeptikern bör avhålla oss från att fälla omdömen och enbart uttrycka oss om det som klart och tydligt kan avgöras – "det sanna", men det blir en ganska ointressant filosofihistoria, och det gör ju definitivt inte Wedberg själv.

Jag vill istället ta fasta på "berättelsen" som är filosofins historia. Det jag ägnar mig åt som filosofihistoriker är att skriva en berättelse utifrån vissa data. Dessa är konkreta individer eller enskilda händelser. Locke är en konkret individ medan Descartes död är en händelse. Idéer, teorier, tankar, etc. är inte grundläggande för detta synsätt utan de är istället uttryck för skrivet eller uttalat tal som också är händelser. Filosofihistorikern studerar enskilda händelser och språkligt talhändelser. De sistnämnda finns främst tillgängliga för historikern som manuskript eller böcker, som innehåller filosofens idéer och tankar. En filosofihistoriker använder sig av personer och platser enbart om de är relaterade till något typ av talhändelse och kan utgöra förklaringar för talhändelsen. Filosofins historia är sålunda en domän av språkliga händelser givna i tid och rum. Detta är en ordnad domän med avbrott och händelser som inte är sammankopplade. Den ges ordning av historikern och på så sätt sätter historikern ihop en berättelse.¹

De här berättelserna kan se mycket olika ut och sättas ihop på många sätt utifrån givna data. En mästare på att berätta filosofins historia på svenska är Svante Nordin. Få historiker har gjort så mycket för filosofins historia i Sverige som han – både för den svenska och den internationella filosofin. Hans senaste försök är böckerna *Filosoferna* som nu finns i tre volymer. De gavs ursprungligen ut på olika förlag men har nu samlats på

1. Undertecknads uppsats "What Renaissance? Humanism did not replace Scholasticism, nor is it clear that ideas like the Renaissance help us understand history at all" (*Aeon Magazine*, 2021, <<https://aeon.co/essays/there-was-no-such-thing-as-renaissance-philosophy>>) innehåller en mer omfattande beskrivning av den här uppfattningen av filosofins historia.

Fri tanke. Dessa är *Filosoferna – Det västerländska tänkandets historia sedan år 1900*, *Filosoferna – Den moderna världens födelse och det västerländska tänkandet 1776–1900* och slutligen den volym som kom förra året, *Filosoferna – Vetenskaplig revolution och upplysningen 1650–1776*. Den senaste volymen berättar alltså historien från Descartes till Kants förkritiska filosofi.

Det är på många sätt en fantastisk bok som Nordin skrivit där vi får stifta bekantskap med både kända och okända filosofer. Han tecknar inte bara den traditionella kanon utan rör sig fritt bland filosofer i alla Europas länder under dessa dryga 120 år. Till och med Nordamerika med Samuel Johnson, Jonathan Edwards och Benjamin Franklin får vara med. De får dock enbart två sidor, vilket är lite för kort. Kapitlet efter är ännu kortare och handlar om den spanske upplysningsfilosofen Benito Jerónimo Feijóo y Montenegro (1676–1764). Han får bara en sida. Ingen av dessa kapitel ger läsaren mycket mer än vad man redan kan läsa till sig på *Wikipedia* och ger ingen tillfredsställande inblick i deras tänkande. Det är faran med att inkludera så många filosofer som Nordin gör. Det blir nästan bara smuttar och glimtar – lärorikt men också ytligt.

Många av de som Nordin tar upp skulle inte kvalificera som filosofer i Wedbergs bemärkelse, vilket jag normalt skulle se som något positivt men vid vissa tillfällen hajar till och med jag till, som när han inkluderar författarna Daniel Defoe och Jonathan Swift. De flesta av oss känner de som barnboksförfattarna bakom respektive *Robinson Crusoe* (1719) och *Gullivers resor* (1726). Nordin lyfter fram Defoes upplysningsideal och Swifts pessimism gentemot filosofi och matematik/vetenskap som skymtar i Gullivers resor. Nordin citerar till exempel Crusoe när han säger: ”förnuftet är grundvalen för all vetenskap, så kan varje människa med tiden bli herre över varje slags mekaniskt arbete genom att uttänka och anpassa allting förnuftet.” Det är intressant som ett exempel på den nya filosofins spridda inflytande men varken Defoe eller Swift är särskilt originella. Voltaire i Frankrike var betydligt mer originell i sin filosofiskt inriktade skönlitteratur.

Den nordiska kontexten nämns också av Nordin. Drottning Christina får vara med och sedan nämns wolffianismens inflytande på Sverige och Danmark. Han tar också upp det smärtsamma uppbrottet från Christian Wolffs filosofi i dessa länder genom Jens Scheldrup Sneedorff (1732–1763) i Danmark och Peter Forsskål (1732–1763) i Sverige. Forsskåls avhandling var en explicit kritik av Wolffs metafysik. I Sverige är han dock mer känd för sin inflytelserika skrift för tryckfriheten, *Tankar om den borgerliga friheten* (1759).

Alla filosofer presenteras dock inte i korta brottstycken, utan vissa får mycket mer plats. En filosof som sticker ut på detta sättet är Spinoza som får nästan tjugo sidor. Nordin ger sig här på en djupare läsning av Spinoza som omfattar både *Etiken* och *Tractatus theologico-politicus*. Det är fortfarande ingen analys i Wedbergs anda men betydligt mer givande och lärorikt än de fyra sidor Wedberg ger Spinoza i del 2 av *Filosofins historia*. Enligt Nordins analys tar Spinozas ontologi sin början i det ontologiska gudsbeviset men eftersom gud innefattar allt sträcker det sig till allt existerande. Det är en spännande utgångspunkt och eftersom Spinoza inte skiljer på kausal och logisk nödvändighet följer allt med logisk nödvändighet ur Guds existens. Det blir en gedigen genomgång från denna abstrakta inledning till passionerna och deras roll i *Etikens* fjärde del. Det är dock med viss besvikelse jag konstaterar att Nordin inte tar upp Jonathan Israels kontroversiella tes att Spinozas tänkande utgör upplysningens början.

Jag måste dock säga att jag dras med i Nordins charmiga, välskrivna och spränglärda bok. Den ger en rikare bild av 1600- och 1700-talen än något som finns att läsa just nu och det tilltalar mig. Han ger dock varken nya tolkningar eller kontroversiella teser. Den är okonventionell på grund av sin bredd men konventionell i sitt innehåll på samma gång. På så sätt är den en ovärderlig och pålitlig ingång till den oerhört rika idétradition som utgör de dryga 120 åren boken omfattar. Den ger den historiskt intresserade nya filosofer att fördjupa sig i, men för att återvända dit jag började lämnas filosofen emellanåt otillfredsställd.

Henrik Lagerlund

Medarbetare i detta nummer av *Filosofisk tidskrift*: *Lars Bergström* är professor emeritus i praktisk filosofi vid Stockholms universitet, *Nils Franzén* är universitetslektor i filosofi vid Umeå universitet, *Sören Häggqvist* är universitetslektor i teoretisk filosofi vid Stockholms universitet, *Henrik Lagerlund* är professor i filosofins historia vid Stockholms universitet, *Fabian Lorentzon* är doktorand i praktisk filosofi vid Stockholms universitet, *Victor Moberger* är vikarierande universitetslektor vid Umeå universitet, *Ingmar Persson* är professor emeritus i praktisk filosofi vid Göteborgs universitet, *Anna C. Rédei* är docent i kognitiv semiotik och forskare vid Lunds universitet samt legitimerad psykoterapeut och auktoriserad existentiell psykoterapeut.